* ଏ ପୃଷ୍ଠାରେ ପ୍ରଣେତାଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷର ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ।

କାଳୀକୀର୍ତ୍ତି ଚଉତିଶା

ରଚୟିତା ଏବଂ ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ମିଶ୍ର ନବବଲ୍ଲଭ,

ଶିକ୍ଷକ, ଶ୍ରୀ ଗଃ ମଃ ଉଁଃ ସ୍କୁଲ,

ଧରାକୋଟ [ଗଞ୍ଜାମ]

୧୯୬୧

ମୂଲ୍ୟ ତିନି ପଇସା]

[All right reserved.

ଉତ୍ସର୍ଗ ପତ୍ର ।

ନାତ ମାହେଶ୍ୱର ! ତୋ' ଏ କୀର୍ତ୍ତି- କଳ୍ପତା
ଲାଞ୍ଜିଗଡ଼ ବସୁଧା-ଧବ, ଧୁରନ୍ଧର—
ସାହିତ୍ୟିକ, ସରଳ ସଦ୍‌ଗୁଣ-ସମ୍ପତା—
'ମାହେଶ୍ୱରୀ' ପ୍ରସାଦ ସିଂହଙ୍କ ଶ୍ରୀକର—
କମଳରେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରୁଛି ଏ ଦୀନ
ମନାସି ସେ ଅଧିପ ସର୍ବ ଅଭ୍ୟୁଦୟ,
ଯାଙ୍କ ନାମେ ତୋ' ଦୃଢ଼ 'ପ୍ରସାଦ' ଆସୀନ—
ହୋଇ କରେ ଭୁବନେ ପ୍ରମୋଦ ଉଦୟ ।

ଧରାକୋଟ,
(ଗଞ୍ଜାମ)
ତା ୨୫-୧୧-୧୯୩୧
(କାର୍ତ୍ତିକ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା)

'ଦୀନ ପ୍ରଣେତା' ।

'ଖ୍ରିଦେବୀୟ' ବ୍ରତ ସାମ-ସମ୍ପ୍ରୀତ-ପୟସ୍ୱିନୀ !
'ଖ୍ୟାତ' ଖଣ୍ଡିଆ ନୋହୁ ଭବ-ଭାବନ ! । ୨ ।

—ଃ୦ଃ—

ଗଡ-ଯଜ୍ଞ-ଧାତ୍ରୀ ଗାନ୍ଧାର୍ବ-ଧାରିଣୀ !
ଗଞ୍ଜନା-ଗଣର-ଗଣନା-ବାରିଣୀ !
ଗ୍ରନ୍ଥନିବନ୍ଧ ଶତେ ଗୁମ୍ଫକରୁ ଗୁପତେ
ଗିରଲେ ! ଗୁଣ-ଗବେଷଣା-କାରିଣୀ ! । ୩ ।

—୦—

ଘାଣ୍ଟ ଚକଟ-ଘଣ୍ଟା ନିବାରିଣୀ !
ଘଣ୍ଟ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖୁ ଘାଟ-ବାରିଣୀ !
ଘଟଯନ୍ତ୍ର ନା [illegible] ଇଡ଼ି କାଟି ନେଉ;
ଘୋର ଘ [illegible] ବାସ୍ତୁନି ! । ୪ ।

ନିଖିଳ [illegible] ଧେୟ ନା !
'ନପୃ [illegible]' [illegible] ଦି-ନିଧାନ !
ନୈ [illegible] ଇ 'ନେପାଳ' ଭୂ-ମଣ୍ଡଳର
ନନି [illegible] ସ୍ମରିବେ ! । ୫ ।

ଚନ୍ଦ୍ରମର୍ଦ୍ଦେ-ରମଣି ! ଚଣ୍ଡି ! ଭବାନି !
ଚଲ ମାତୃଷ୍ଟୁ କ ଚର୍ଚ୍ଚିକା ! ମୃଡ଼ାନି ?
'ଚକ୍ରସ୍ଥା' ଜାଣୁ ବୋଲି ଚରଣେ ଚଉ ଦେଲି;
ଚର-ଶଙ୍କରର ଏକ ନସ୍ତାରଣି !। ୬ ।

— ୫✻୫ —

ଛନ୍ଦଧସ୍ତ ଜଙ୍କର ଧନ୍ଦା-ଦ୍ୱାରଣି !
ଛେଷ୍ଠ-ଛେଷ୍ଠାର ଛଠପଠ ବାରଣି !
ଛୁର ମୋର 'ଦୁରତ' ନୁହେ ଦ୍ୱା ! ବଦୁରଞ୍ଜ
ଛ'ଚନା କୃପାକର କୃପା-କାରଣି ! । ୭ ।

— ଛ୦ଛ —

ଜଗଦମ୍ବା ! ଜୀବ-ଜନ୍ତୁ-ଉଦ୍ଧାରଣି !
ଜଟିଲ ଜଞ୍ଜାଳ ଜାଲ-ନିବାରଣି !
ଜମ୍ବାଳ ଜର ଜର ହେବା ମୁଖେ ଜନର
ଜନନୀ ଗୋ ! ତୁ ଜ୍ୟୋତି-ଜନ୍ମ କାରଣୀ । ୮

— ୦ —

ଝାଙ୍କ ଗ୍ରଡଗନ୍ଧଣି ଭବେ ଭବାନି !
ଝଟିତି ମା ! ହେବୁ ତୁ 'ବର-ପ୍ରଦାନୀ';

ଝାଡ଼େ ଝଂଗଡ଼-ଖୁଣ୍ଟି ଝୁରୁଛି ହା !! ମୁଁ ଝଣ୍ଟି !!
ଝିମି ଝିମି ଲାଗୁଛି ବ୍ୟଥା-ହାରିଣି ! । ୯ ।

—o—

ଞରଷ-'ଞବାଣ' ଞର୍ଣ୍ଣିସ୍ଥ କାରିଣି !
ଞଂଶାନ୍ତ ଞରର ଭୂ ଞ୍ୟାୟ-ପ୍ରେରଣୀ ।
ଞଷ୍ଟ ଭବ-ଞଶାଣ ଞତ ଉତ୍ପ୍ରୀସ୍ଥମାନ;
ଞାରସ୍ଥଣି ! ଞବଛ-ଞନ୍ଦା-ବାରଣି ! । ୧୦ ।

—o—

ଟଙ୍କଧର-ନାଗ ! 'ବର'ବରଷିଣି !
'ଟେକ' ଟାଣୁଥିଁ ଗୋ' ଅଯୋଧ୍ୟା-ରୂପିଣି !
ଟୋପେ ଦେ' ପାଦୋଦକ-'ମୋ' ମୂର୍ଖତା-ମୋଚକ',
ଟପେ ଟାଙ୍ଗୁଲି ନୃତ୍ୟେ ଜଗତ୍ତାରିଣି ! । ୧୧ ।

—*—

ଠକ-ମୁଣ୍ଡେ ଦେ' ଠେଙ୍ଗା ଶ୍ରେୟକାରିଣି !
ଠକ ଜାଣୁ ଠିକଣାରେ ଠାକୁରାଣି !
'ଠାବ' କଲୁ ଠିକଣା; 'ନାବ' କରୁଛୁ କଣା !
ଠିଅକରୁ କଥିଁ ତ୍ରିଶୂଳ-ଧାରିଣି ? । ୧୨ ।

X ୪*୪ X

ଡରୁଆ-ନର ମୁଁ; ତୁ 'ଡର ହାରିଣୀ';
ଡହକ ବକଲେ କେତେ ଡାକଇଣି;
ଡକାଡକେଠ ମୋ'ର ନପଟେଇ କାନେ ତୋ'ର !
ଡମରୁ ଧର-'ହର'-ମନୋହାରିଣୀ ! । ୧୩ ।

—○—

ଢମାଳି-ଘାଳ ମୁଁ ମୋ' ଢମ କାଳଣି;
ଢେଉ ଫୁଟେ ନାଂଗଟେ ଢଁଗଲେଣି;
ଢାଳ ଟଳେ ମୁଁ ଦେବି ! ଢାଳ ନଦା କି ଦେବି ?
'ଢୁଣ୍ଢା' ଦାଜବ କି ତୋ' ନାମେ ଆନନ୍ଦ ? । ୧୪

—(*)—

ଅପକୀର୍ତ୍ତି ଭଞ୍ଜକର କି ଅବସ୍ଥା ?
'ଅଘଦନ ମୋ' ମାତେ ! 'ଜୀବ-ଯବନା;
ଅପାରେ ତୁ ନୋହୁ; ଅପାର୍ଥ ମୋ' ଯୋଗି,
ଅପାର ଖେଦ ଅପନୋଦ-କାରଣି ! । ୧୫ ।

—○—

ଛଡ଼ାଇ-ଜବେ ଯିବ 'ଜୀବ' ଏଷଣି !
ତକାଇ ତ ତୋ' ପାଖେ ଥକାଇଲଣି;

ତାଳ ମାତବେ କାଳ ! ତୋ'ଠାରେ ତାଳ 'ଗାଳ'
ତେବେ କ ଦେବୁ ତୁ ତତଯା-ଧାରଣୀ ? ।୧୬

—o—

ଥର ଥର ଥାନ ମୋ' ଥିଅ; ତା' ଜାଣି,
ଥିର ଥରକ ପାଇଁ ନକରୁ ଆଣି !
'ଥାପି କଥା' ଉଥାପେ, ପାରୁ ପରି ମା, ଥାପି
ଥାବର ରଜ-ଜେମା ! ପ୍ରିୟ-କାରଣି ? । ୧୭ ।

—o—

ଦଉଡ ଦେବି ! ଦ୍ୱାରେ ଦଳ-ଯାମିନୀ,
'ଦଉଡ' ଦେବି ଦ୍ୱାରେ ଏବେ କି ଥାଣି ?
ଦେବ-ଦେବ-ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗି ! ଦୌର୍ଜନ୍ୟ ଦଅ ଭାଙ୍ଗି
ଦୀନହୀନ-ଜନ-ଦୁଃଖ-ବିନାଶିନୀ ! । ୧୮।

—o—

ଧ୍ୱାନ୍ତ-ଧ୍ୱଂସନ-ଧ୍ୱଜ ତୋ'ର ତାରଣି !
ଧୀରେ ତୁ ପରି ଧରି-ଭାରି-ଧାରଣୀ ?
ଧରାଧରାଧୀଶ୍ୱର-ଧନ୍ୟା-କନ୍ୟା ଭବର
ଧୂର୍ଜଣ ଧବ-'ଭବ' ପ୍ରେମ-କାରିଣି ! । ୧୯ ।

—o—

ନିଶୁମ୍ଭ-ନାଶିନୀଙ୍କ ନିତ୍ୟ-ବନ୍ଦନ !
ନିତ୍ୟା ! ନିର୍ଗୁଣା ମାତ ନନ୍ଦ-ନନ୍ଦନ !
ନାରସିଂହି ! ବଳେଶି ! ଭବାନି ! ଭୁବନେଶି !
ନନ୍ଦା ! ସୁନନ୍ଦା ! ଚିଦାନନ୍ଦ-ରୂପିଣି ! । ୨୦ ।

—*—

ପୁଣ୍ୟଦା ! ପର୍ବତିକା ! ବାଣି ! କଲ୍ୟାଣି !
ପାରବତ ! ପଣ୍ଡିତାଳୟ-ବାସିନି !
ପ୍ରଜ୍ଞା ! ରୌମି ! ତାମସି ! ପଞ୍ଚସେୟ ଭ୍ରମୁ ବସି
ପଞ୍ଚମା ! 'ପ୍ରଭୁ-ପଞ୍ଚାନନ'-କାମିନି ! । ୨୧ ।

—[୦]—

ଫିରିଆଦ ଶୋ'ଠି କର କାତ୍ୟାୟନି !
ଫଳ ଫସରଫସା ମୁଁ ଲଭିଲିଣି !
'ଫାଜିଲମି' ଫେଇବି,— ଉପାୟ କି ଏ ଶିବା ?
'ଫନା' ତୁ ପାର୍ବାର-ପାରକାରିଣି ! । ୨୨ ।

—*—

ବଖାଣିଲିଣି ବହୁତ ଦୁଃଖ ଆଣି;
ବଜ ବଜ ହୋଇ ବିରକ୍ତ କଲିଣି;

'ବତ୍ସ' ତୁ ପରା ମାତ ! 'ବାଞ୍ଛା-ବାନ୍ତ-ବସନ୍ତି'
ବଧୂବା-'ବଧାବସା' ଜାଣୁ ଯାମିନୀ ! । ୧୩ ।

— ୦ —

ଭବାନୀ ! ଭବାନନ୍ଦା ! ଭୌମି ! ଭାବନା !
ଭୀମା ! ଭୈରବ ! ଭୂଷ୍ୟା ! ଭ୍ରମଭଞ୍ଜିନ !
ଭାର୍ଗବି ! ଭଗବତି ! ଭୂ-ନୀଳସରସ୍ୱତି !
ଭର୍ଗା ! ଭ୍ରାମରୀ ! ବନ୍ଦ୍ୟା ! ତପା ! ତାପିନୀ ! । ୧୪

— ୦ —

ମଙ୍ଗଳେ ! ମହେଶ-ମହିଷି ! ମାନିନୀ !
ମହିଷାସୁର-ମର୍ଦ୍ଦିନୀ ! ମୋହିନୀ !
ମନ୍ତ୍ରୀ ତା ! ମହାଦେବି ! ମହାମୁଦ୍ରା ! ମାଧବୀ !
ମାୟୂ-ବଦ୍ଧି, ମାତୃକା, ମା ମନସ୍ୱିନୀ, । ୧୫ ।

—:୦:—

ଯତି, ଯମୁନା, ଜ୍ୱାଳାମୁଖି ! ଯାମିନୀ !
ଯେତେ ଯତନ କଲ ଦିନ-ଯାମିନୀ,
'ଯାଜନା-ଯାତୁଧାନ' କଲି ବ୍ୟାଧି-ବିଧାନ
ଯୋଗମାୟା, ଗୋ ଜଗନ୍ନାଥ ରୂପେଶି ! । ୧୬ ।

—]୦[—

ସରସ୍ୱତୀ ! ରାଜୀବ ଲୋଚନା, ଚନ୍ଦ୍ରାଣି !
ରାଜରାଜେଶ୍ୱର, ବୁଦ୍ଧିଦା ! ଜୃମ୍ଭିଣି,
ଚଣ୍ଡ ରଣ୍ଡ ତୋ’ ଆଗେ ରଗାଛନ୍ତି ରାଗେ
ରାକା ! ରାମଚଣ୍ଡି ! ମା ଚଷା-ଶୋଭନା ! ୧୭ ।

—○—

ଲେଖତ୍ରା-ଲୋକ-ଲୀଳେ ‘ଚୁନ୍ଦା’ ନେଲଣି;
‘ଲୁହ-ଲଷ୍ପ-ଲପନ’ ‘ଲୁଦ୍ରା’ କଲଣି;
ଲୋହିବଳ୍କ ଏଥର ଲେଲିହାନ-ବାଣର—
ଲେଖା ଲୋକଙ୍କ ଆଗେ ? ବସ୍ତ୍ରଭୋଜିଣି ! ୧୮

—○—

ବିଶ୍ୱବାସୀର ମା ! ତୁ ଶାନ୍ତ-ପ୍ରେରିଣୀ
ଚିନ୍ତିତ ଚଦାନନ୍ଦା-ନଗର ବର୍ଷିଣୀ !
ବିହ୍ୱଳ-ଚିତ୍ତ ମୁହିଁ; ‘ବିକ୍ରମଦାକ୍ଷୀ’ ତୁହି
କମଳେ ! ବଭ୍ରୁ-ବାମଦେବ-କାମିନୀ ! । ୧୯ ।

—○—

ଶାନ୍ତା ! ଶାରଦା, ଶୈଳୋଦ୍ଭବା ! ଭବାନୀ !
ଶାକମ୍ଭରି ! ସୁନନ୍ଦା ! ଶୁମ୍ଭ-ଘାତିନୀ !

ଶୂଳଧରା, ଶଙ୍କରୀ ! ଶର୍ବାଣି ! ଶୁଭଙ୍କରୀ,
ଶାସନାଦର୍ଶେ ଜନାନନ୍ଦ-କାରିଣି ! । ୩୦ ।

—○—

ଷଟ୍କର୍ମିରତ-ବାଞ୍ଛା-ବପ୍ରପୋଷିଣି !
ଷଷ୍ଠି ! ତୁ 'ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର-ନାଶ-'ପ୍ରେଷିଣୀ,
ଷଡାନନ-ଜନନି ! ଷଡ୍‌ଗୁଣା ! ଷଡ୍‌ଦର୍ଶିନି !
ଷୋଡଶୀ । ! ଅମ୍ବା ! ଲମ୍ବା ! ରମ୍ଭା ! ମାନିନି,

—○—

ସର୍ବମଙ୍ଗଳା ! ସନ୍ଧ୍ୟା ! ମା ସନାତନି !
ସୁନ୍ଦରୀ ! ସତି ! ସାଧ୍ୱି ! ସତ୍ୟା ! ନନ୍ଦିନି,
ସାତ୍ତ୍ୱିକ ! ସର୍ବସ୍ୱରା ! ହିଙ୍ଗୁଳାଦ୍ୟା, ଈଶ୍ୱରୀ,
ସର୍ବାଙ୍ଗି ! ସିଦ୍ଧିଦେ ! ସୁର-ବନ୍ଦିତା, । ୩୧ ।

—:○:—

ହୈମବତି, ହର-ବଲ୍ଲଭା, ଭବାନି,
ହେରମ୍ବ-ଜନନି, ହ୍ରୀ ! ହଣ୍ଡି, କାନ୍ତାଙ୍ଗି,
'ନଇକା' ଙ୍କ 'ବସନ୍ତ' ହୋଇ ଯା' ହସନ୍ତ —
ହୃଦନ୍ତ ସ୍ଥାନେ, ହେଉ ତୁ ଚିଦ୍ବାରିଣୀ । ୩୩ ।

— ❋ —

କ୍ଷମା-କ୍ଷୀରାବ୍ଧି, କ୍ଷୁବ୍ଧ-ଜନ-ତାରିଣୀ,
'କ୍ଷୀଣ'ଙ୍କୁ 'କ୍ଷେମ' ଦେଉ କ୍ଷୁଧାହାରିଣୀ,
କ୍ଷୁଦ୍ର 'ଭୁବନେଶ୍ୱର ଏ କବିବଲ୍ଲଭ'ର
କ୍ଷେମ ହେଉ ହାତେ ସଦା କ୍ଷମାକାରିଣୀ !

— ○ —

ସମାପ୍ତ ।

ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଶବ୍ଦାର୍ଥ:—

—:o:—

(୧) କପାଳ-ମାଳୀ = ମୁଣ୍ଡମାଳାଧାରିଣୀ । କଲ୍ୟାଣ = ମଙ୍ଗଳଦାନ; ହିତ ସାଧନା । ଲବେ = ଅଳ୍ପ ଟିକିଏ । କବଚ = ସାଞ୍ଜୁ । (୨) ଖେଦ = ଶୋକ, ବା ଦୁଃଖରୁ । ବିତରୁ = ଦାନ କରୁ । ଖଳ୍ପସ = ମୁକ୍ତି ଟିଦାନା = (ଦୂ:ଶ:) । ଦଣ୍ଡ = ଶାସ୍ତି; ତାଡନା । ଖଦ୍ୟୋତ = ଜୁଳୁଜୁଳା ପୋକ । ବଜ = ହଦୁଗ; ଘର । ଏଣ୍ଡ = ଧାର । ଭବ-ଭାବିନୀ = ଶିବ ପ୍ରିୟା । (୩) ଗରଧର = ସର୍ପ (କା:ତା:) ଗରଧର-ଧାରୀ =

ଶିବ । ଗାତ୍ରାର୍ଦ୍ଧଧାରିଣୀ = ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ଧାରିଣୀ । ଗଙ୍ଗା-
ନାଗଣର- ଗଞ୍ଜନା- -ବାରିଣୀ = ଦୁଃଖସମୂହର ଭାର-
ନାଶିନୀ । ଗ୍ରନ୍ଥନିବନ୍ଧ ଶତେ = ଶତ ସଂଖ୍ୟକ 'ଗ୍ରନ୍ଥ' ;
ଗ୍ରନ୍ଥ = ଧାତୁକ-ରଜ୍ଜୁ । ଗବେଷଣା = ତତ୍ତ୍ୱନିରୂପଣ
ପାଇଁ ଅନ୍ୱେଷଣ । (୪) ଘୋର ସଙ୍କଟେ = ଗୋଳମାଳିଆ
ଘାଟେ = ଦୁଃସହ ବିପତ୍ତି; ଗିରିସଙ୍କଟ : ଦୁର୍ଗମ ରାସ୍ତା ।
ଘଟସୂତ୍ର = ବିଧାତାର ଲିଖନ । ଘାତିତ = ଆଘାତ
ପ୍ରାପ୍ତ । ସୁ-ବାଟ = ଉତ୍ତମପଥ । ବିଧାୟିନୀ = ବିଧାନ-
କାରିଣୀ । (୫) ନିଖିଳ ଅବନୀ-ନିଦାନ-ବିଧାୟିନୀ =
ସଚରାଚର ଜଗତର ତତ୍ତ୍ୱ ନିରୂପଣକାରିଣୀ । ନିୟତି
= କର୍ମର ପରିମାଣ; ଐଶିକ ନିୟମ । ନୀତି ବିଧାୟିନୀ
= ନୀତି ସକଳର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣକାରିଣୀ । ନିର୍ମିଛୁ =
ନିର୍ମାଣ କରିଅଛୁ । ନୈପୁଣ୍ୟେ = ନିପୁଣତା ବା
ପାରଦର୍ଶିତାରେ । ନ୍ୟସ୍ତ = ନିର୍ଭରକରେ । ଅନୁଗ୍ରହ
ପ୍ରେରଣୀ = ଅନୁକମ୍ପା ଦାନ କାରିଣୀ । (୬)
ପଶୁପତି-ରମଣୀ = ହର-ପ୍ରିୟା । ଚଣ୍ଡୀ (ଶ:ଭ:ବ:)
ଭବାନୀ (ଅ:କୋ:) ତଳମାଡୁଛୁକି ? = ବାଗ
ଜିନୁଛୁକି ? । ଚଣ୍ଡିକା (ଦୁ:ସ:) ମୃଡ଼ାନୀ = (ଅ:କୋ:)

ଚିକସ୍ରା = ବ୍ୟାଘ୍ରର ଚୀତ୍କାର । ନିସ୍ତାରଣୀ = ଉଦ୍ଧା-
ରକାରିଣୀ । (୭) ଛଦ୍ମଧର୍ = କପଟ ବେଶ । ଧନ୍ଦା-
ହୁର୍ଗତି; ଅସଲିଠ ଅବସ୍ଥା । ଖେଠେ ଖେଠାର = କ୍ଷୁଦ୍ର
ପଦହୀନ ବ୍ୟକ୍ତି । ଛଟପଟ = କଲବଲ; ବ୍ୟଥା ।
ଦୁରିତ = ଦୁଃଖ । ବିଦୂରିତ = ବିଶେଷତଃ ଦୂରକୁ
ଘୁଞ୍ଚିବା । ଛ'ଚନା = ଅତ୍ୟଳ୍ପ । ୮) ଜଗଦମ୍ବା =
ଜଗଜ୍ଜନନୀ । ଜୀବ-ଜନ୍ତୁ = ସକଳ ପ୍ରାଣୀ । ଜଟିଳ =
ଗୋଳମାଳିଆ । ଜଞ୍ଜାଳ-ଜାଲ = ସାଂସାରିକ ଆବର୍ଜନା-
ସମୂହ । ଜମ୍ବାଳ = ପଙ୍କ । ଜର ଜର = ଘୁନ୍ଘୁନ୍;
ସଁଲବଲ । ଜ୍ୟୋତି = ତେଜ; ପ୍ରଭା (୯) ଝାଙ୍କି
ଉଡିଗଲିଣି = ମୁଁ ଖୁବ୍ ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଗଲିଣି;
ଅବସନ୍ନ ହେଲିଣି । ଝଟିକି = ଅବିଲମ୍ବେ; ଶୀଘ୍ର ।
ବରପ୍ରଦାତ୍ରୀ = ବରଦାନକାରିଣୀ । ଝାଡ଼େ =
ବଣରେ । ଝଗଡ଼-ଖୁଣ୍ଟି = ପଥରୋଧକ 'ବିଘ୍ନ'
ରୂପକ ଖୁଣ୍ଟି । ଝୁରୁଛି = ଦୁଃଖକରି କାନ୍ଦୁଛି ।

ଝୁଣ୍ଟି = ଗୁଲୁ ଗୁଲୁ ପାଦ ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ଅଧି ତ ପାଇ । ଝିମି ଝିମି ଲାଗୁଛି = ପାଦରେ ବ୍ୟଥା ଯୋଗୁଁ ରକ୍ତ ଚଳନ ବନ୍ଦ ହୋଇ ଝିମିତ ଝିମିତ ବୋଧ ହେଉଛି । (୧୦) ନିରଯ = ଅରଯ ଜଳ । ନିର୍ବାଣ = ମୁକ୍ତି । ନିର୍ଲିପ୍ତ କାଙ୍କ୍ଷିଣୀ = ସ୍ଥିତିକାରିଣୀ । ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ନରକ-ଶାନ୍ତ ପ୍ରକୃତିବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକର । ନିଷ୍କୃତି = ନିସ୍ତାର । ନିଶାଣ = ପତାକା । ନିତ୍ୟ = ପ୍ରତ୍ୟହ । ଉଡ୍ଡୀୟମାନ = ଉଡୁଛି । ନାରାୟଣୀ (ଶାଃ ଭାଃ ବାଃ) । ନିନ୍ଦିତ ନିନ୍ଦାବାରିଣୀ = ପ୍ରବଳ ନିନ୍ଦା (ଅପବାଦ) ବିନାଶିନୀ । (୧୧) ଗଙ୍ଗାଧର ନାରୀ = ଶିବ-ପତ୍ନୀ । ଚନ୍ଦ୍ରଧର (ଶାଃ ଭ ବୋଃ) । ବଚନରଚଣୀ = ଅନୁକୂଳସମୃଦ୍ଧ ବର୍ଣ୍ଣନ କରିବାରେ ପ୍ରବୀଣା । ଠେକ = ଯଶ । ଠାଣିଆ = ପ୍ରକାଶ; ମହାନ୍ । ସରେଯ ଧାରିପେଣୀ = (ଦୁଃଖ । ଠୋପେ = ବିନ୍ଦୁଟିଏ ମାତ୍ର । ଚାନ୍ଦାଦକ = ଚରଣଟୁଆ ଜଳ । ମୂର୍ଖତା ମୋଚକ = ମୂର୍ଖ-ଜଣଙ୍କ ଅଁଠା ଉଣାକରିବାକୁ ସମର୍ଥ । ଟପେ = ଅଦ୍ଧ ଅଳ୍ପ

ସୁଙ୍ଖା । ହାନ୍ଦୁଲି=ପରିହାସ; ଥଟ୍ଟା । (୧୨) ଠକ-ମୁଣ୍ଡେ=ପ୍ରବଞ୍ଚକ ବ୍ୟକ୍ତିର ମସ୍ତକେ । ଠେଙ୍ଗା=ପ୍ରହାର । ଶ୍ରେୟସ୍କାରିଣୀ=ହିତବର୍ଦ୍ଧନକାରିଣୀ । ଠୁକିଜାଣ=ପ୍ରହାରକରିଜାଣ । ଠିକଣାରେ=ଯଥୋଚିତ ପ୍ରକାରେ । ଠାବ=ସ୍ଥାନ । କଲୁ ଠିକଣା=ସଞ୍ଜନ-କଲୁ; ଯୋଗାଇ ଦେଲୁ । (୧୩) ଡ଼ରୁଥି=ଭୟାର୍ତ୍ତ । ଡ଼ର ହାରିଣୀ=ନିର୍ଭୀକ କରାଇବାକୁ ସମର୍ଥା । ଡ଼ହକ ଛକଲେ=ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୋକାକୁଳତ-ହୋଇ । ଡ଼କାଡ଼କିଟା=ଗୁହାରିଆ ପଡ଼ି ନିବେଦନ କରିବା ହୁରିଠା । ଡ଼ମରୁଧର-ହର-ମନୋହାରିଣୀ=ଡ଼ମରୁ ଧରିଥିବା ଶିବଙ୍କର ପ୍ରିୟତମା ମହିଷୀ । (୧୪) ଢ଼ମାଳି-ମାଳ=କିଛି ସାର ନଥିବା ରଚନା-ବଳୀ । ଢ଼ମ=ଗର୍ବର କାର୍ଯ୍ୟ । ଢ଼େମ ହୁଙ୍କେ=ଉଚ୍ଚ ବେଦ ପଠ ଜାତାରେ । ନିଃଶଙ୍କେ=ଭୟ-ନଥାଇ । ଢୁଙ୍ଗା—ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚ ଶବ୍ଦକାରୀ ବାଦ୍ୟ-ବିଶେଷ । ମାନିନୀ (ଢୁ-ଯ) । (୧୫) ଅପକୀର୍ତ୍ତି

= ଦୁର୍ନାମ; ଅପଯଶ । ବିଲୋକିବ କି ? = ଦେଖିବ-
କି ? । ଅବନୀ = ଜଗଜ୍ଜନମଣ୍ଡଳୀ । ଅପଦାନ =
ଦେହ । ଜୀବ-ଯବନୀ = 'ଜୀବନ' ବା 'ପ୍ରାଣ'ର
ପର୍ଦ୍ଦା, ତିରସ୍କରଣୀ; ଯବନିକା । ଅପାରଗ = ଅସ-
ମର୍ଥ; ଅନିପୁଣ । ଅପରାଧ = ଦୋଷ । ଧୋଇ =
ନିର୍ମଳ କରୁ । ଅପାର = ବହୁତ । ଖେଦ = ଦୁଃଖ ।
ଅପନୋଦକାରିଣୀ = ଉପଶମକାରିଣୀ । (୧୬)
ତରଙ୍ଗ-ବେଗେ = ଉଚ୍ଛୁଳିଉଠି ପଡ଼ି ଚଞ୍ଚଳ ଗତିରେ
ଜୀବ = ଜୀବନ । ଚକୋର = ଅନୁରାଗ ଆଶାରେ
ଅପେକ୍ଷା କର । ଝଙ୍କାରିଲାଣି = ଖୁବ ଅଭ୍ୟାସ ଯୋଗୁଁ
ମୁଁ କଣ୍ଠରେ ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଲିଣି । ଗାଳି = ନିନ୍ଦାବାକ୍ୟ ।
ତିତିକ୍ଷା = ସହିଷ୍ଣୁତା; କ୍ଷମା । (୧୭ ଥର ଥର =
କମ୍ପିତ । ଆଶି-କଥା = ସ୍ତୁତି ବା ଶାନ୍ତ କରିବା
କଥା । ତଥାପି = ତେବେହେଁ; ଭଦ୍ରାଚ । ସ୍ଥାବର
ରାଜଜେମା = ହିମାଳୟଙ୍କ ଝିଅ । [" + + +
ସ୍ଥାବର ରାଜକନ୍ୟା" — କୁମାର ସମ୍ଭବ] । ପ୍ରିୟ-

କାରିଣୀ = ଅପ୍ରିୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥା ତେଣା ଲୋକ ।
(୧୮) ବଞ୍ଚିତ = ଥାଇଁ ଥାଇଁ । ଦେଖ, = ଆଗେ
ମା ଠାକୁରାଣୀ, । ହ୍ଲାଦେ = ଦୋ'ହାଣ୍ଡୁ । ଧନ-
ଯାଚନା = ଅର୍ଥ ଭେଦ; ଗର୍ବ । ବଞ୍ଚିତ ଦେଖି କି ?
= ନିଜରେ ବଞ୍ଚିତ ବାଲି ଆତ୍ମପରିଚୟ କରିବ କି
ହେଲେ ? । ଦେବ ଦେବ ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗୀ = ପଞ୍ଚ ଦେବଙ୍କ
ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗ ନାରୀ । ଦୌର୍ଜନ୍ୟ = ଦୁଷ୍ଟ ମେ । ପାନାଶ୍ରୀନ
ଜିନ = ଅଜ୍ଞାନ ଜିନ । (୧୯) ଧ୍ୟାନୋ ଧ୍ୟାନ ଧ୍ୟାନ =
ଅନ୍ଧକାର (ପାପାନ୍ଧକାର, ବା ଅଜ୍ଞାନାନ୍ଧକାର)
ବିନାଶ କରି ଉଦ୍ଧାରକା ନାମ ଦେବାକୁ । ଏକ-ଭକ୍ତି
ଦାୟିନୀ = ପୁଣ୍ୟଗୁଳୁତା ବିନାଶିନୀ । ଯଥାଯଗ୍ରୀଶ୍ୱର
(ଯଥାଯଥ + ଈଶ୍ୱର = ଯଥାଯଥେଶ୍ୱର) = ଯଥାର
ଶ୍ରେଷ୍ଠ ନ୍ୟାୟକର୍ତ୍ତା) ଧନ୍ୟା କନ୍ୟା = ଅତ୍ୟୁତ୍ତମା କୁମାରୀ ।
ଭବର = ସଂସାରର । ଧୁରୀଣ = ଅତିଶ୍ରେଷ୍ଠ କର୍ମନିର୍ବାହକ;
ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ । ଭବ = ଶିବ । ପ୍ରେମକାରିଣୀ
= ପ୍ରିୟତମା । (୨୦) ନଗରୀ ନଗରୀନାଙ୍କ । ନଗର-

ବାସିନୀ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଙ୍କର । ନିତ୍ୟବନ୍ଦିନୀ — ପ୍ରତ୍ୟହ ଆରାଧ୍ୟା
ନିର୍ଗୁଣା (ଦୁଃଖ) । ନିତ୍ୟା; ନିଦ୍ରାନନ୍ଦିନୀ ଶ-ର-ବ)
ନାରସିଂହୀ. ବଗଳେଶୀ, ଭୁବନେଶୀ, ନନ୍ଦା (ଦୁ-ସ)
ସୁନନ୍ଦା (ଶ-ର-ବ । ଚିଦାନନ୍ଦରୂପିଣୀ (ଦୁ-ସ)
(୧୧) ପଣ୍ଡିତାଳିନ୍ଦୁବାସିନୀ, ପୁଣ୍ୟଦା, ପଦ୍ମହିକା,
ପ୍ରଜ୍ଞା, ବାଣୀ, କଲ୍ୟାଣୀ- ଦୁଃଖ) । ପାବଣି (ଅ-କୋ)
ତାମସୀ (ଶ-ର ବ) । ପଞ୍ଚଦେହ = ଦିହ ଉପରେ ।
ଭ୍ରମୁ = ଭ୍ରମଣକରୁ । ପଞ୍ଚଜନ ଭାମିନୀ = ହର-ପ୍ରିୟା
(୧୨)ଫିଟିଆଦ = ଶୁଦ୍ଧାର । କାତ୍ୟାୟନୀ (ଅ-କୋ) ।
ଫସରଫସା ଫଳ = ବ୍ୟର୍ଥ ବା ନଷ୍ଟପ୍ରୟୋଜନ ଲାଭପ୍ରାପ୍ତି ।
ଫାଳିଲନି = ଧୃଷ୍ଟତା । ଫେଇବା = କାଟିବା;
ବାହାର କରିବା । ଫନ୍ଦା = ଆଶ୍ରୟ । ପାରିବାର-
ପାରକାରିଣୀ — ମହାସମୁଦ୍ରରୁ ପାର କରିବାରେ
ସମର୍ଥା । (୧୩) ବଖାଣିଲେଣି = କହିଲେଣି । ବଳ?
ହୋଇ = ବେଶି ଗୁଡ଼ାଏ କହି । ହିରକ୍ = ଦସ୍ତନାଣ
ବାତ-ବାନ୍ତି = କଲେରା ରୋଗ; ହଇଜା । ବସନ୍ତ

= 'ବସନ୍ତ' ରୋଗ । ବଧିବା-ବ୍ୟାଧି ବସା = ନାଶ-କରିବା ଥାନ ଜାଣି ମାଡ଼ି ଦେବା ଉପାୟ । ଯାମିନୀ = (ଦୁ-ସ) । (୧୪) ଭବାନୀ, ଭୌମୀ, ଭୂଷ୍ୟା, ଭଗବତୀ, ନୀଳସରସ୍ୱତୀ, ବନ୍ଦ୍ୟା, ତପା, ତାପିନୀ (ଦୁ-ସ) । ଭୈରବୀ = (ଆ-ଦେ) । ଭୀମା, ଭାର୍ଗବୀ, ଭ୍ରାମରୀ, (ଶ-ର-ବ) । ଭ୍ରମଭଞ୍ଜନୀ = ଭ୍ରାନ୍ତିସକଳ ଭାଙ୍ଗିବାକୁ ସମର୍ଥା । (୧୫) ମଙ୍ଗଳେ ! = ଆଗୋ ମା ମଙ୍ଗଳା, । ମହେଶ-ମହିଷୀ = ମହାଦେବଙ୍କ ପାଟ ମହାଦେଈ । ମାନନୀ, ମୋହିନୀ ମଣ୍ଡିତା, ମହାମୁଦ୍ରା, ମାତୃକା, ମାୟୂରବତୀ, ମନସ୍ୱିନୀ (ଦୁ-ସ) ମଙ୍ଗଳା, ମହିଷାସୁରମର୍ଦ୍ଦନୀ, ମହାଦେବୀ, ମାଧବୀ (ଶ:ର:ବ:) । (୧୬) ଯମୁନା (ଶ:ତ-ବୋ:)-ଜ୍ୱାଳାମୁଖୀ, ଯତୀ, ଯାମିନୀ, ଜଗନ୍ନାଥ ରୂପିଣୀ (ଦୁ:ସ:) ଦିନ-ଯାମିନୀ = ଅହୋରାତ୍ର । ଯାତନା-ଯାତୁଧାନ = 'ପୀଡା'ରୂପକ ରାକ୍ଷସ । କାଲ ବ୍ୟାଧି--ଉଧାନ = ପୀଡାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ବୃଦ୍ଧି କଲ । (୧୭)ରାସେଶୀ, ରାଜୀବ

ଲୋଚନା, ଶଙ୍କରଙ୍କଜଟାସ୍ଥା, ରୁଦ୍ଧିଦା, ଜୃମ୍ଭିଣୀ ଟୀକା (ଦୂ:ପ୍ର:) । ରୁଦ୍ରାଣୀ । (ଥ:ଟୀକା) । ଭଗାଙ୍କିଣୀ = ଭଗାଙ୍କିତା କରଣି । ବସୁଘୋଷଣା = ବସୁନ୍ଧରା-ପୃଷ୍ଠରେ ଘୋଷଣବତୀ । (୨୮) । ଲୋକତ୍ରୟ-ଶୋକ-ନାଶିନି = ନିଖିଳ ଲୋକଙ୍କ ଶୋକ ଦୂର କରିବାକୁ ସକ୍ଷା । ତ୍ରିଭୁବନେଶ୍ୱରୀ = ଗ୍ରହଦେବଙ୍କ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋଚନ = ଯୋଉ ଲୋକର ଲଗା ହେବା ମୁଖକୁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ କାରିଣୀ = ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଦେବର ପ୍ରିୟା ନାରୀ । ଦିବାକୁ ଧର ପ୍ରସ୍ତୁତଥାଏ, ମୁଁ ତଥ ଯୋ' ନିଜର ମୁଁ ହାତକୁ ଦେଖାଇବାକୁ ସନ୍ତୋଷ ଅନୁଭବ କରୁନାହିଁ । ଏଥର = ଏ ଥରକୁ । କୋଳି-ଦାନ ଛାଡ଼ି କୋଣ = ଯାହା ଶରୀରୁ ହିଁ ଏ । କୋଣ୍ଡି-ଛାନି = ମୁଁ କି ଆଇବିକି ? ଲୋକଙ୍କ ଥାଉ = ପ୍ରକାଶ ସ୍ଥାନରେ; ଜଗତ୍ତଙ୍କ ସମସ୍ତରେ । ଦାଣ୍ଡ-ଦୋଷିଣୀ = ସମସ୍ତର ସନ୍ତାପହାରକ ତଣୀ । (୨୯) ଶାନ୍ତ୍ରସ୍ତ୍ରୟିଣୀ = ସୂକ୍ଷ୍ମ ସ୍ତ୍ର ଛାଡ଼ିଧ ପ୍ରେରଣ-

କାରଣୀ । ବଦାନ୍ୟତା = ଦାନଶୀଳତା । ଚଉ
କର୍ଷିଣୀ = ଚଉ ଦର୍ଶନ ଦେବଦେବତାଙ୍କ । ଜଗତ୍ପ୍ରାଣୀ
= ଫଳଲୋପ୍ରାଣୀ । ବିହ୍ୱଳଚିତ୍ତ = ଅଧିକ ମନୋବିକ୍ଷେପ ।
ଶକ୍ତିପ୍ରଦାତ୍ରୀ = ଶକ୍ତି ଦାନକାରିଣୀ । କମଳେ, —
ଅଟେ ମା କମଳା, । କମଳା (ଶଃ ସ୍ତୋଃ ।
ବାମଦେବ-କାମିନୀ = ହରପ୍ରିୟା । (୩୦) ଶାନ୍ତା
(ଦୁଃସଃ) । ଶାରଦା, ସୁନନ୍ଦା, ଶୁମ୍ଭଘାତିନୀ, ତୃଣଧରୀ,
ଶୁଭଙ୍କରୀ (ଶାଃ ରଃ ବଃ । ଶୈଳୋଦ୍ଭବା = ପର୍ବତରୁ
ଉଦ୍ଭବ (ଉତ୍ପତ୍ତି) ଯାଙ୍କର । ଶାକମ୍ଭରୀ, ଶଙ୍କରୀ,
ଶର୍ବାଣୀ (ଶଃ ତଃ ବୋଃ) ଶାସନାଦର୍ଶେ = ଆଧୀନ
ରୂପେ ରଖିବା ଆଦର୍ଶ କାର୍ଯ୍ୟରେ । (୩୧) ଷଟ୍କର୍ମରତ
ଦ୍ୱିଜ ବପୁ ପୋଷିଣୀ = 'ଷଟ୍କର୍ମ' କୁଶଳ, ବୈଦିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ
ରକ୍ଷାକାରିଣୀ (ଷଟ୍କର୍ମଃ—ଶାନ୍ତି, ବଶୀକରଣ,
ଉଚ୍ଚାଟନ, ସ୍ତମ୍ଭନ, ବିଦ୍ୱେଷ ଏବଂ ମାରଣ ଏହି ଛ'
ତାନ୍ତ୍ରିକ କର୍ମ; ବା— ଯଜନ, ଯାଜନ, ଅଧ୍ୟୟନ
ଅଧ୍ୟାପନ, ଦାନ ଏବଂ ପ୍ରତିଗ୍ରହ — ଏହି ଛ'ପ୍ରକାର

କର୍ମ୍ମ ସାଧନାରେ କୁଶଳୀ) । ଷଷ୍ଠୀ, ଲମ୍ବା, ରମ୍ଭା (ଶ-ର-ବ) । ଅମ୍ବା (ଅ-ଦେ) । ଷୋଡଶୀ (ଶ-ଚ-କୋ) । ଷଡଯନ୍ତ୍ର ନାଶ ପ୍ରେଷିତା = କପଟାଚରଣର ବିନାଶ ପେଷଣ ସମର୍ଥା । ଷଡାନନ ଜନନୀ = କାର୍ତ୍ତିକେୟ ମାତା । ଷଡ୍‌ଗୁଣା = ସନ୍ଧି, ବିଗ୍ରହ, ଦ୍ୱୈଧ, ଆଶ୍ରୟ, ଯାନ, ଆସନ— ଏହି ଛ'ଟା ଗୁଣ ଯାଙ୍କର ଥାଏ । ଷଡ୍‌ଦର୍ଶନା = ମୀମାଂସା, ବେଦାନ୍ତ ସାଂଖ୍ୟ, ପାତାଞ୍ଜଳ, ନ୍ୟାୟ, ବୈଶେଷିକ- ଏହି ସକଳ ଶାସ୍ତ୍ରରୂପପୂର୍ଣ୍ଣା । (୩୨) ସର୍ବମଙ୍ଗଳା (ଅ-କୋ) ସନ୍ଧ୍ୟା, ସନାତନୀ, ସୁନ୍ଦରୀ, ସାଧ୍ୱୀ, ସତ୍ଧା, ନନ୍ଦିନୀ, ସଂବତ୍ସରା, ନିତ୍ୟବିଦ୍ୟା, ଈଶ୍ୱରୀ, ସର୍ବାଙ୍ଗୀ (ହୁ-ସ) ସତୀ, ସାତ୍ତ୍ୱିକୀ, ସୈନ୍ଦ୍ରରଥା (ଶ-ର-ବ) । ସୁର ବନ୍ଦିନୀ = ଦେବଗଣ ପୂଜ୍ୟା । (୩୩) ହୈମବତୀ = (ଅ-କୋ) । ହରବଲ୍ଲଭା = (ହୁ-ସ) । ହେରମ୍ବ = ଗଣେଶ । ହେରମ୍ବ ଜନନୀ, ହ୍ରୀଣୀ (ଶ-ର-ବ) ହ୍ରୀ [ହ୍ରୀଃ କ୍ରୀ]- ଜନ୍ଦେବ ଇତି 'ହ୍ରୀ' = ଏ ଲକ୍ଷିତା

ହୁଅନ୍ତି; ବା ଏ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ' ସ୍ୱରୂପା ଅଟନ୍ତି – ['ଚଣ୍ଡୀ' ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟଃ—"ଯା ଦେବୀ ସର୍ବ ଭୂତେଷୁ 'ଲକ୍ଷ୍ମୀ' ରୂପେଣ ସଂସ୍ଥିତା" । କାତ୍ୟାୟନୀ (ସାଃସ୍ୱାଃଯଃପର୍ବଃ) ହଇଜା = ବାଉବାନ୍ତି ରୋଗ । ହନ୍ତସନ୍ତ = କଲବଲ; ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ସ୍ଥାନେ = ସ୍ଥାନ ଛନେ; ଅଦୃଷ୍ଟସ୍ଥାନ ବା-ସୁଡାଏ । (୩୮) କ୍ଷମା-କ୍ଷୀରାବ୍ଧି । = କ୍ଷମାସାଗର । କ୍ଷୁବ୍ଧ ଜନ ତାରଣୀ = ଦୁଃଖାଭିଭୂତ ଜନ ରକ୍ଷିତ୍ରୀ । କ୍ଷୀଣ = ଦୁର୍ବଳ । କ୍ଷେମ = ମଙ୍ଗଳ. ବା କଲ୍ୟାଣ । କ୍ଷୁଧା ହାରଣୀ = ଉପବାସର ବାଧା ଉପଶମନ-କାରିଣୀ ।